

Dobrostan zwierząt w ujęciu etycznym (cz. 1)

Sara Dzik

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Bioinżynierii Zwierząt, Katedra Higieny Zwierząt i Środowiska

Relacja na poziomie człowiek – zwierzę zmieniała się diametralnie na przestrzeni wieków [10]. Początkowo zwierzęta były niedoścignionym wzorcem sprawności, siły, szybkości i sprytu. Zwłaszcza gatunki o potężnej budowie stanowiły mityczny wzór przodków, utożsamiane były z bogami. Przeznaczenie zwierząt dla ludzi było interpretowane w różny sposób. Z jednej strony panowało przekonanie, że to człowiek zajmuje centralne miejsce i jednocześnie jest władcą, a reszta świata ożywionego winna mu się podporządkować. Przeciwnicy tych teorii głosili natomiast, że człowiek stanowi niewielką częśćkę wszechświata – komplementarną z innymi formami życia [12]. Spór ten trwa do dnia dzisiejszego. Jednak to prawodawstwo Unii Europejskiej (UE) oraz przepisy krajowe regulują postępowanie ze zwierzętami, minimalne warunki ich utrzymania, bezpieczeństwo i higienę pracy przy obsłudze zwierząt, a także odpowiedzialność karną za znęcanie się nad zwierzętami oraz za ich niewłaściwe traktowanie. Prawo określa także zasady wykorzystania zwierząt w badaniach naukowych.

W 2011 roku Broom [4] określił, że dobrostan zwierząt, jako pojęcie naukowe, opisuje potencjalnie mierzalną jakość życia zwierzęcia w określonym czasie. Natomiast spór wokół dobrostanu zwierząt dotyczy sposobu, w jaki ludzie traktują zwierzęta oraz jak należałoby je traktować. Wiąże się to zatem z kwestiami etycznymi. Autor ten podkreśla także, że żadne badania naukowe nie mogą nastąpić, zanim badacz nie zapozna się chociażby z podstawowymi treściami etyki i dobrostanu zwierząt.

Ogólne założenia dobrostanu zawarte są w Kodeksie Dobrostanu Zwierząt Gospodarskich. Opracowane zostały przez Radę Dobrostanu Zwierząt (Farm Animal Welfare Council) w Wielkiej Brytanii. Zgodnie z wymogami dobrostanu, zwierzęta powinny być wolne od głodu i pragnienia, dyskomfortu, bólu i chorób, strachu oraz stresu, a także zdolne do wyrażania naturalnego behawioru [11, 25]. Zagadnienia dotyczące dobrostanu zwierząt promowane są w Unii Europejskiej chociażby poprzez zasadę wzajemnej zgodności (cross-compliance), co wiąże się z bezpośrednimi dopłatami dla rolników za przestrzeganie określonych wymogów [15]. Zakres wzajemnej zgodności obejmuje między innymi 3 obszary:

- ochronę środowiska oraz identyfikację i rejestrację zwierząt;
- zdrowie publiczne ludzi, zdrowie zwierząt, zdrowotność roślin;
- dobrostan zwierząt [7].

Fot. Krowa rasy limousine (fot. B. Borys)

Jest to przykład praktycznego działania w ramach zasady zrównoważonego rozwoju rolnictwa.

Nieodłącznym elementem dobrostanu zwierząt jest jego nauczanie. Nie wolno tego lekceważyć, zwłaszcza wśród studentów medycyny weterynaryjnej. Za siłę napędową można uznać przeświadczenie, iż wiele osób polega głównie (bądź tylko) na opinii lekarza weterynarii, a jego działania i sugestie powinny być zawsze uzasadnione. Lekarze weterynarii rozumiejący potrzeby zwierząt są doskonałymi klinicystami oraz doradcami w tym zakresie [4]. Powinni być w stanie ocenić wpływ działań człowieka na zwierzęta. Zdaniem Broom'a [4], dobrostan można określić jako „mięso w etycznej kanapce”, czyli aspekt kluczowy w etycznych działaniach ludzi względem zwierząt. To między innymi etyczna troska o zwierzęta doprowadziła do sformułowania zasad dobrostanu. Biorąc pod uwagę działania rozsądnego właściciela zwierząt, można sformułować przepisy dotyczące dobrostanu – działań dopuszczalnych, jak i praktyk niedopuszczalnych, których należy prawnie zakazać.

Prawodawstwo w ochronie zwierząt

Jak podaje Kaleta [9], zgodnie z koncepcją dobrostanu zwierząt człowiek ma możliwość użytkowania zwierzęcia, ale jednocześnie musi ograniczać do minimum czynniki stresogenne wynikające z tej działalności. W Polsce niedopuszczalne jest i prawnie zabronione niehumanitarne traktowanie zwierząt [21]. Przełomowym był rok 2018, w którym zaostrzono kary dla osób, które działają w sposób okrutny i niewłaściwie użytkują zwierzęta [22].

W Unii Europejskiej istnieje blisko 100 aktów prawnych związanych z obszarem dobrostanu zwierząt [7]. W Polsce za główny dokument uznaje się Ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt [21]. Na tej podstawie wydano dwa rozporządzenia wykonawcze Mini-

stra Rolnictwa i Rozwoju Wsi: z dnia 15 lutego 2010 r. w sprawie wymagań i sposobu postępowania przy utrzymywaniu gatunków zwierząt gospodarskich, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej [18] oraz z 10 czerwca 2010 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej [19]. Zakres przeprowadzanych kontroli dotyczących dobrostanu zwierząt obejmuje następujące zagadnienia: opiekę nad zwierzętami, nadzór nad zwierzętami, oświetlenie dla kontroli, opiekę nad chorymi zwierzętami, dokumentację weterynaryjną, swobodę ruchu, nieszkodliwość materiałów wyposażenia, nieszkodliwość warunków utrzymania, higienę pomieszczeń i wyposażenia, właściwą wentylację, właściwe oświetlenie dla zwierząt, ochronę w systemie otwartym, inspekcję wyposażenia, pokrycie potrzeb pokarmowych, a także dostęp i higienę paszy oraz wody [7]. Nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie zwierząt, a tym samym nad minimalnymi warunkami utrzymania, został powierzony Inspekcji Weterynaryjnej [21].

Koncentrując się na zapobieganiu okrucieństwu i niskiemu dobrostanowi zwierząt (poprzez określenie minimalnych warunków utrzymania i właściwe zarządzanie stadem), wiele krajów europejskich ma długą historię prawodawstwa dotyczącą tych kwestii [13]. Dlatego też jednym z głównych celów legislacji jest zmniejszenie ryzyka związanego z cierpieniem, nadmiernym wysiłkiem oraz niewłaściwym traktowaniem zwierząt [8, 14]. Ponadto w ostatnim czasie w Europie wprowadza się wiele standardów w zakresie dobrostanu zwierząt, w celu poprawy jego poziomu. XXI wiek przyniósł także wiele zmian na rynku żywnościowym i w świadomości konsumentów, którzy coraz chętniej opowiadają się za spożywaniem produktów pochodzących od zwierząt utrzymywanych w godnych warunkach [16].

W ostatnich latach zauważalny jest wzrost presji społecznej w odniesieniu do kodeksów postępowania oraz prawa i egzekwowania prawa w zakresie zdrowia ludzi, dobrostanu zwierząt i wpływu zwierząt na środowisko. W Europie dominuje przeświadczenie, iż niedbanie o zdrowie i życie, złe traktowanie zwierząt czy negatywne oddziaływanie na środowisko naturalne jest nieetyczne. Wdrażając nowe procedury (niezależnie od działu gospodarki) należy wziąć pod uwagę, jakie konsekwencje mogą mieć one w przyszłości. W ramach zrównoważonego rozwoju poszerzono także znaczenie pojęcia „jakość”. Oprócz wysoko ocenianych parametrów sensorycznych czy fizykochemicznych, za produkt dobrej jakości uznaje się ten, który jest bezpieczny dla zdrowia człowieka, a zwierzętom, od których pozyskano surowiec zapewniono podczas odchowu dobrostan. Natomiast w odniesieniu do środowiska nie powinno odnotowywać się jego negatywnej presji na organizm zwierząt [3].

Dobrostan a jakość żywności

Bardzo wiele aspektów związanych z dobrostanem zwierząt dotyczy sposobu ich utrzymania – zwłaszcza

w gospodarstwach wielkotowarowych. Intensyfikacja produkcji zwierzęcej wiązała się z wdrożeniem nowoczesnych technologii utrzymania zwierząt. W związku z tym rozpoczęto budowę lub przebudowę budynków inwentarskich, aby usprawnić wykonywanie obowiązków pracownikom obsługi. W efekcie otrzymuje się większą ilość surowca (produktu), co nie zawsze idzie w parze z jego wysoką jakością [7]. Warunki bytowe zwierząt na fermach przemysłowych oraz stosowane technologie budzą wiele wątpliwości. Głównie dotyczy to możliwości zaspokajania elementarnych potrzeb fizjologicznych i behawioralnych zwierząt [17, 25].

Jak podaje Mroczek [17], współczesny człowiek charakteryzuje się (często) nieuzasadnioną chęcią zdobywania różnych dóbr materialnych. Jednocześnie staje się zagrożeniem dla zdrowia zwierząt, np. poprzez intensyfikację chowu czy nadużycia podczas przeprowadzenia testów laboratoryjnych. Dobrostan zwierząt we współczesnym świecie jest jedną z oznak humanizmu oraz cechą charakterystyczną społeczeństwa rozwiniętego. Ważne jest również, aby zwierzęta były utrzymywane w takim systemie chowu, który będzie eliminował ich cierpienie, niezależnie od zysków i strat ekonomicznych producenta. Jest to przykład tzw. pozytywnego spowolnienia rozwoju rolnictwa w ramach zasad zrównoważonego rozwoju [17]. Badania przeprowadzone w ostatnich latach dowiodły, że wraz z intensyfikacją produkcji obniża się poziom dobrostanu zwierząt. W związku z tym, wzrastają oczekiwania konsumentów – nie wobec wysokich wydajności zwierząt, a produktów o podwyższonej jakości pochodzących od zwierząt utrzymywanych zgodnie z wymogami dobrostanu.

Europejscy producenci produktów pochodzenia zwierzęcego, aby osiągnąć wysoki zysk, muszą dziś nie tylko spełniać wymogi prawodawstwa m.in. w zakresie dobrostanu zwierząt, ale także pewnego rodzaju lokalne standardy, które są regulowane przez rynek [13, 23, 24]. Mogą one obejmować wymogi podobne do tych, które są powszechnie spotykane w ustawach i rozporządzeniach, ale często kładą również większy nacisk na dodatkowe aspekty dotyczące produkcji zwierzęcej. Istnieje kilka powodów, dla których omawiane standardy są opracowywane [5]. W zakresie dobrostanu zwierząt sporządzono je w poszczególnych składowych łańcucha żywnościowego, które obejmują: przemysł przetwórczy (rzeźnie i zakłady mleczarskie), organizacje producentów surowców (organizacje rolników, organizacje rolnictwa ekologicznego), sieci detalistów oraz różne inne organizacje rządowe i pozarządowe [13, 24]. Dzięki temu konsument może być pewien, że wyprodukowane produkty są bezpieczne i cechują się wysoką jakością [13]. Bezpieczeństwo produkowanej żywności musi być rozpatrywane już na poziomie gospodarstwa, w oparciu o dobre praktyki produkcyjne i rolnicze (bezpieczeństwo żywności, bezpieczeństwo obsługi, dobrostan zwierząt, ochrona środowiska naturalnego) [11].

Bock i van Huik [2] podają, że główną zachętą dla rolników do uczestnictwa w jakimkolwiek dodatkowym programie jakościowym jest uzyskanie wyższych cen

za swoje produkty i lepszy dostęp do rynku. Cytowani autorzy stwierdzili również, że rolnicy związani z dobrowolną normą ekologiczną lub określoną normą ukierunkowaną na dobrostan zwierząt są motywowani głównie względami etycznymi oraz chęcią poprawy warunków bytowych utrzymywanych zwierząt gospodarskich, choć nie można pominąć znaczenia dopłat unijnych.

Jak podają Herbut i Walczak [6], można podejrzewać, że jedną z podstawowych przyczyn nieprzestrzegania zasad dobrostanu przez rolników są względy ekonomiczne. Poprawa warunków utrzymania zwierząt wiąże się z dodatkowymi nakładami inwestycyjnymi oraz obawą przed wprowadzonymi zmianami. Aby zachęcić producentów do zapewnienia zwierzętom minimalnych warunków utrzymania, przepisy Unii Europejskiej uwzględniają pewien okres czasu przeznaczony na wdrożenie nowych zasad. Jednocześnie pojawiły się możliwości pozyskania dofinansowania na niezbędne w tym zakresie inwestycje. Co więcej, poprawa poziomu dobrostanu zwierząt gospodarskich wiąże się z poprawą produktywności (dzięki lepszej zdrowotności zwierząt, zmniejszonej podatności na urazy, niższej śmiertelności można w efekcie osiągnąć wyższe parametry wydajności), co potwierdzone zostało w wielu badaniach naukowych [6, 26].

Podsumowanie

W przeszłości toczyły się dyskusje nad przeznaczeniem zwierząt oraz rozstrzygnięciem kwestii, czy posiadają one rozum. Jednak podkreślane przez wielu badaczy biologiczne podobieństwo zwierząt do ludzi zaowocowało zmianą postawy wobec nich [9]. Z upływem lat zaobserwowano także, że człowiek staje się bardziej podatny i wrażliwy na krzywdę istot żywych. Reformie uległo prawo, postępowanie ze zwierzętami oraz świadomość społeczna. Wyróżnikami postępu cywilizacyjnego w Europie stało się m.in. humanitarne podejście do istot żywych, a także dobrostan zwierząt gospodarskich [6].

Dobrostan i poprawa warunków bytowych zwierząt jest nie tylko obowiązkiem prawnym, ale także wynika z potrzeby humanitarnego traktowania innych istot żywych. Poprawa parametrów utrzymania zawsze się opłaca, mimo początkowo często wyższych kosztów [10]. Jednak należy znaleźć pewną granicę, aby dobro hodowcy i dobro jego rodziny nie zostało naruszone na rzecz nadmiernego dbania o zwierzęta. Dobrostan człowieka nie może być mniej ważny od dobrostanu zwierząt [1, 20].

Literatura: 1. Adamczyk K., Kaleta T., Nowicki J., 2017 – W obronie dobrostanu zwierząt w ujęciu zootechnicznym. *Przeegląd Hodowlany* 1, 1-3. 2. Bock B.B., van Huik M.M., 2007 – Animal welfare: The attitudes and behaviour of European pig farmers. *British Food Journal* 109, 931-944. 3. Broom D.M., 2010 – Animal welfare: an aspect of care, sustainability, and food quality required by the public. *Journal of Veterinary Medical Education* 37, 83-88. 4. Broom D.M., 2011 – A history of animal welfare science. *Acta Biotheoretica* 59, 121-137.

5. Butterworth A., Kjaernes U., 2007 – Exploration of strategies to implement welfare schemes. In *Proceedings of the Assuring Animal Welfare: From Societal Concerns to Implementation*. Second Welfare Quality Stakeholder Conference, Berlin, Germany, 3-4 May 2007, 37-46. 6. Herbut E., Walczak J., 2006 – Rola dobrostanu w produkcji zwierzęcej. *Przeegląd Hodowlany* 9, 2-8. 7. Herbut E., Walczak J., 2017 – Dobrostan zwierząt w nowoczesnej produkcji. *Przeegląd Hodowlany* 5, 3-7. 8. Hultgren J., 2009 – Animal welfare risk assessment and management from a national perspective. In *welfare of production animals: assessment and management of risks*. *Food Safety Assurance* 5, 461-482. 9. Kaleta T., 2017 – Geneza dobrostanu zwierząt – aspekty historyczne i filozoficzne. *Przeegląd Hodowlany* 6, 1-3. 10. Klocek C., Penar W., 2017 – Relacje człowiek zwierzę i ich konsekwencje. *Przeegląd Hodowlany* 6, 3-5. 11. Kołacz R., Dobrzański Z., 2006 – Higiena i dobrostan zwierząt gospodarskich. *Akademia Rolnicza, Wrocław*. 12. Kwapiszewska-Antas M., 2007 – Człowiek wobec zwierząt na przestrzeni dziejów. *Słupskie Studia Filozoficzne* 6, 97-110. 13. Lundmark F., Berg C., Rocklinsberg H., 2018 – Private Animal Welfare Standards – Opportunities and Risks. *Animals* 8 (1), 4-20. 14. Lundmark F., Berg C., Schmid O., Behdadi D., Rocklinsberg H., 2014 – Intentions and values in animal welfare legislation and standards. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 27, 991-1017. 15. Malak-Rawlikowska A., Gębska M., Spaltabaka E., 2010 – Społeczne i prawne aspekty dobrostanu bydła mlecznego w wybranych krajach europejskich i w Polsce. *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, 97 (1), 28-42. 16. More S.J., Hanlon A., Marchewka J., Boyle L., 2017 – Private animal health and welfare standards in quality assurance programmes: A review and proposed framework for critical evaluation. *Veterinary Record* 180 (25), 612-619. 17. Mroczek J.R., 2013 – Dobrostan zwierząt jako element retardacji przekształcenia zasobów w produkcji zwierzęcej. *Inżynieria Ekologiczna* 34, 181-188. 18. **Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi** z dnia 15 lutego 2010 r. w sprawie wymagań i sposobu postępowania przy utrzymywaniu gatunków zwierząt gospodarskich, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej (Dz.U. 2010, nr 56, poz. 344 wraz z późn. zm.). 19. **Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi** z dnia 10 czerwca 2010 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej (Dz. U. 2010, nr 116, poz. 778, tekst jednolity, Dz.U. 2017, poz. 127 wraz z późn.zm.). 20. Saja K., 2013 – Minimalizacja cierpienia zwierząt a wegetarianizm. *Analiza i Egzystencja* 22, 67-83. 21. **Ustawa** z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. 1997, nr 111, poz. 724, tekst jednolity, Dz.U. 2017, poz. 1840 wraz z późn. zm.). 22. **Ustawa** z dnia 6 marca 2018 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy – Kodeks karny (Dz.U.2018.663). 23. Vanhonaeker F., Verbeke W., 2014 – Public and consumer policies for higher welfare food products: challenges and opportunities. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 27, 153-171. 24. Veissier I., Butterworth A., Bock B., Roe E., 2018 – European approaches to ensure good animal welfare. *Applied Animal Behaviour Science* 113, 279-297. 25. Wójcik A., 2012 – Współczesne postrzeganie dobrostanu zwierząt. *Hodowca Bydła* 10, 69-71. 26. Wójcik A., Mituniewicz T., Dzik S., Kostrubiec Ł., Wolska A., Dzięgiel D., 2017 – Zoohigieniczne wskaźniki oceny dobrostanu krów mlecznych w okresie utrzymania alkierzowego. *Roczniki Naukowe Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego* 1, 71-82.